

MERJA SELIN & URPO JALAVA

VEKOTINHULLUSTA MURROSIÄSTÄ TEOREETTISEEN KYPSEYYTEEN

– Näkökulmia monimuoto-opetuksen näkökulmista

Mitä on monimuoto-opetus, aikuiskouluttajat kysyvät? Tiedonnälän kasvusta voi päätellä, että monimuoto-opetus elää Suomessa vahvaa laajentumisvaihetta. Aiheesta on kuitenkin kirjoitettu suomeksi hyvin vähän. Eikä ihme: tämän kirjan toimittajat myöntävät esipuheessaan, että monimuoto-opetuksen kanssa jo pitkään työskennelleet asiantuntijatkin ovat yhä hämmennyksissään. Hämmennys myös näkyy: käsillä oleva kirja tarkastelee ilmiötä eri näkökulmista ja jättää lukijalle itselleen tehtäväksi muodostaa oma näkökulmansa artikkelien perusteella, rivien välistä.

Kädessä on yleisesitys monimuoto-opetuksen perusteista. Näyttää selvästi siltä, että suomalainen monimuoto-opetus on nyt pääsemässä kirjeopetuksen lapsenkengistä vekotinhullun murrosiän kautta teoreettisesti kypsempään elämänvaiheeseen.

Toimittajat määrittelevät kirjan tehtäväksi tarkastella monimuoto-opetusta useasta näkökulmasta. Kirjan 17 artikkelia sijoittuvat neljään aihe-alueeseen: monimuoto-opetuksen käsite ja uusi kasvatusajattelu, viestintävälineet monimuoto-opetuksessa, opetuksen suunnittelu ja talous sekä etäopetuksen kansainväliset näkökulmat.

Kirjoittajat ”puhuvat omalla äänellään”, ts. toimittajat eivät juuri ole ohjanneet kirjoittajien työtä. Tämä näkyy lopputuloksen sekavuutena ja kirjoittajien ristiriitaisina näkemyksinä. Periaate on kaunis, mutta tulos ei ole kovin jäsentynyt. Jonkinlainen orientaatioperusta tai yhteen vetävä jäsenitys olisi auttanut huomattavasti asioiden sulattelua.

Irene Hein & Riitta Iarna (toim.)
1992. Lähellä, kaukana, yksin, yhdessä. Näkökulmia monimuoto-opetukseen. Helsingin yliopiston Lahden koulutus- ja tutkimuskeskus.

Itseohjautuvuuteen uskova sanoo, että lukija laatii sen itse ja oppii samalla jotakin oleellista monimuoto-opetuksesta – mutta laatiiko? Lukijalle ei kirjan kultahippuja anneta tarjottimella, vaan hän saa etsiä niitä suurennuslasilla hiekan seasta.

Päällekkäisyyksien poistaminen olisi myös rakentanut kokonaisuutta. Pieniä historiakatsauksia on kirjassa siellä täällä. Esimerkiksi se, että monimuoto-opetus polveutuu kirjeopetuksesta tulee jokaiselle lukijalle varmasti selväksi, niin monta kertaa se toistetaan.

□ □ □

Käsite-epäselvyys on ensimmäisiä asioita, johon kirjaan tutustuessaan törmää. Kirjan nimessä puhutaan monimuoto-opetuksesta ja ensimmäisessä luvussa etäopetuksesta. Onneksi Juha Varila päästää lukijan hämmennyksestä ja määrittelee etäopetuksen monimuoto-opetuksen edeltäjäksi ja toteaa, että etä- ja lähiopetus ta yhdistäen muodostuu monimuoto-opetus.

Monimuoto-opetus on suomalainen käsite ja laajempi kuin etäopetus, distance education.

Monimuoto-opetuksen peruspieriteitä ovat myös itseopiskelu ja itseohjautuvuus sekä erilainen viestintäteknikka, jota käytetään opiskelijan ja opettajan "distanssin" ylittämiseen. Myöhemmin ilmenee, että kahdeksan kirjoittajaa käyttää käsitettä monimuoto-opetus ja kahdeksan käsitettä etäopetus. Onko kyseessä ollut tietoinen valinta, ei ilmene kuin harvoissa artikkeleissa.

Lukijaa motivoivaksi ja ilmeisesti myös tiedollisen ristiriidan herättäjäksi on artikkelikokoelman alkuun sijoitettu *Ari-Matti Auvisen* vastaus kysymykseen Miksi yritykset ja yhteisöt käyttävät etäopetusta. Artikkelin avaa ikkunan maailmalle ja oven muutaman suuren kansainvälisen ja kansallisen yrityksen ja koulutusorganisaation järjestämään etäopetukseen. Yritys ja yhteisöesimerkkien kautta Auvinen pyrkii näyttämään toteen näkemyksensä siitä, milloin etäopetusta voidaan tehokkaasti käyttää. Valitut esimerkit vakuuttavat lukijansa siitä, että etäopetus on tehokasta ja taloudellista, kun on kyse suurten tai laajalle levittäytyvien kohderyhmien koulutuksesta. Avoimeksi jää kysymys sopiiko etäopetus lainkaan pienten oppilaitosten osastojen pienille kohderyhmille toteuttamaan koulutukseen?

Suomalaisen aikuiskouluttajan voi olla vaikea samaistua näiden sinänsä erinomaisten esimerkkien tarjoamiin mahdollisuuksiin, koska jo mittasuhteet ovat usein erilaisia. Suomessa harvalla yrityksellä on 35 000 keskijohtoon kuuluva työntekijää! Luvussa vyyrytetään lukijan eteen myös erilaista tekniikkaa, kuten satelliitteja, vuorovaikutteisia videoita ja tietokoneavusteisia opetusohjelmia. Nämä kertovat lähinnä ulkomaisesta monimuoto-opetuksen todellisuudesta. Suomalainen todellisuus koostuu vielä pääosin kirjallisesta materiaalista, ääni- ja kuvanauhoitteista sekä puhelinopetuksesta.

Monimuoto-opetuksen käsitettä ja uutta kasvatusajattelua tarkastellaan kirjassa viiden näkökulman verran.

Juha Varila tarkastelee ensimmäisenä monimuoto-opetusta kasvatusfilosofisesta näkökul-

masta, pohtii monimuodon käsitettä ja kuvailee sen taustaa ja kehitystä. Taustan kuvaus on mielenkiintoinen ja tarjoaa lukijalleen mahdollisuuden kytkeä monimuoto-opetus osaksi jotakin vanhaa ja jotakin tuttua myös omassa ajattelussa. Mielenkiintoisella tavalla Varila johdattelee lukijaansa kasvatuksen filosofisten määritelmien kautta pohtimaan sitä, minkälaista päämäärää erilaiset opetuksen toteutusmuodot palvelevat. Varila väittää, että jos kasvattajan päämääränä on kasvatettavan muovailu ennalta valmistettuun muottiin ja neutraalin tietoaikaisen välityksellä, etäopetus sopii siihen paremmin. Jos päämääränä on saattaminen kasvamaan ja pyrkimyksenä vaikuttaa opiskelijoiden asenteisiin ja arvoihin, on lähiopetus yleensä soveltuva menetelmä (s. 27–29).

Seuraavan artikkelin alussa lukijaa odottaa uusi ja ajatukset aivan toisille urille vievä näkökulma. *Jukka Koro* aloittaa artikkelinsa Opetuksen käsite ja monimuoto-opetus herättämällä didaktisissa kasvatustavoitteissa uinailevan lukijansa muistuttamalla kokemuksen merkityksestä oppimistapahtumassa. Oppimista tapahtuu muulloinkin kuin suunnitellussa opetustapahtumassa. Jukka Koro ehdottaakin siirtymistä monimuoto-opetuksen käsitteestä monimuoto-opiskelun käsitteeseen. Vasta käsitteellisen muutoksen kautta voimme Koron mukaan odottaa oppilaitos- ja opettajalähtöisen koulutuksen muuttuvan humanistis-kognitiivisen ihmiskäsityksen mukaiseksi opiskelijälähtöiseksi koulutusajatteluksi.

Jos lähtökohtamme suunnittelussa on opiskelu, niin minkälaiseksi kuvittelemme opiskelijan?

Leena Abteenmäki-Pelkonen on käynyt rohkeasti käiksi käsitteeseen opiskelijan itseohjautuvuus artikkelissaan Objektista subjektiksi. Itseohjautuvuus on käsite, jonka käyttö aikuis-koulutus kentällä on yhtä yleinen ja sekava kuin monimuoto-opetus-käsitteen ikään. Abteenmäki-Pelkonen luonnostelee itseohjautuvan opiskelijan muotokuvan seuraavista ominaisuuksista: omatoimisuus, emotionaalinen itsenäisyys, omaperäisyys, solidaarisuus, kyky dialogiin, reflektiivisyys, sitoutuminen, sopeutuminen, intentionaalisuus. Nämä voidaan edelleen sijoittaa neljään kategoriaan: autonomisuus, yhteisöllisyys, kriittinen tiedostaminen ja todellisuus-

teen integroituminen, jotka kaikki kuuluvat itseohjautuvuuteen eri tavoin painottuen ja varioiden.

Ahteenmäki-Pelkosen sanoma on, että etäopetuksen avulla voidaan itseohjautuvuutta ja siihen liittyviä ominaisuuksia kehittää. Omia aikuisopiskelukokemuksiaan reflektoiden jää lukija pohtimaan omaa itseohjautuvuuttaan...

Jos aikuisopiskelija monimuoto-opiskelusaan kehittyy ja muuttuu niin miten käy opettajan? *Esko Lehtisen* artikkeli antaa yhden vastauksen. Lehtisen artikkeli Tutorointi ja opintopiirit on selkeä ja mukaansatempaava katsaus tähän niinikään käsitteenä useimmille tutuksi tulleeseen aiheeseen. Jukka Koron ja Leena Ahteenmäki-Pelkosen artikkelit taustanaan lukija antautuu mielenkiinnolla tutustumaan opettajan uuteen rooliin oppimisprosessin ohjaajana ja itseohjautuvuuteen kehittävien oppimistapahtumien suunnittelijana. Erinomaisen hyvin Esko Lehtinen tutoroi artikkelissaan myös lukijaansa toteamalla, että kyseinen roolin muuttuminen on kiinni ensi sijaisesti opettajan omasta asenteesta ei niinkään tietotaidosta. Vaikka artikkelissa korostuu opintopiirityöskentelyyn liittyvä tutorointitehtävä, siitä on löydettävissä ratkaisuja opettajan ja opiskelijan väliseen vuorovaikutukseen muunkin tyyppisessä monimuoto-opiskelussa.

Esko Paakkolan artikkelin Rajoitettu vuorovaikutus monimuoto-opetuksessa alku tarkastelee etäopetuksen oppilaitokseen tulon edellytyksiä: rakenteellista ja sisällöllistä avautumista. Paakkola laajentaa näkökulmaa opettajaan ja opiskelijaan liittyvistä pohdinnoista oppilaitoksen idean, sosiaalisten suhteiden ja toimintojen muuttumiseen. Artikkelin loppuosassa Paakkola haastaa lukijan jälleen uusiin pohdintoihin kehottaessaan yhä laajempaan ja tiedostavampaan distanssin käyttöön.

Paakkolan vuorovaikutusta ja vuorovaikutuksellista etäisyyttä pohtiva osio on ehkä monimuoto-opetuksen idean ymmärtämisen kannalta tärkein. Paakkolan mukaan vuorovaikutuksen tietoisella rajaamisella saadaan aikaan yksilöllisempää ja merkityksellisempää opiskelua ja opiskelijan omia mielellisiä prosesseja tukevaa oppimista. Lukija palaa ajatuksissaan Varilan

näkemykseen siitä mihin etäopetus ja lähiope- tus parhaiten sopivat, käy läpi Ahteenmäki-Pelkosen itseohjautuvuuteen kehittymisen etäope- tuksen avulla ja pohtii minkälainen olisikaan dis- tanssia käyttävä tutor?

Viestintävälineet monimuoto-opetuksessa teemaan liittyvät seuraavat kuusi artikkelia.

Eila T. Öhrmarkin artikkeli Kirjalliset opiskeluaineistot käsittelee useissa viestintäväline- keskusteluissa helposti unohtuvaa aluetta. Kuitenkin useimmissa monimuoto-opetusta toteut- tavissa opetusohjelmissa kirjallinen materiaali muodostaa keskeisen oppimislähteen. Siksi on- kin huolestuttavaa, että monimuoto-opiskelussa käytettävien kirjallisten opiskeluaineistojen se- kä sisällöllinen että didaktinen analyysi on ollut todella vähäistä.

Öhrmarkin artikkeli ansaitseekin erityistä huomiota siitä syystä, että siinä ei pelkästään ole lueteltu etäopiskeluaineistotyyppejä, vaan on huomioitu myös aineistojen didaktiset tehtävät osana oppimisprosessia.

Juba Nieminen ja *Jouni Immonen* johdatte- levat artikkelissaan Sähköiset viestintävälineet monimuoto-opetuksessa lukijansa välineiden yleiseen esittelyyn, niiden rooliin opetus/oppi- misprosessissa sekä välineiden valintaan. Artik- kelissa palataan aikaisempien artikkelien aihe- alueisiin pohtimalla opettajan ja oppijan muut- tuvia rooleja ja vuorovaikutuksen merkitystä etäopetuksessa. Lukijalla herää kysymys: muut- taako välineiden käyttö rooleja vai muuttuvat roolit välineiden käyttöä?

Edellistä artikkelia täydentää syvempi tutus- tuminen yhteen välineeseen *Irene Heinin* ar- tikkelin Puhelinopetus on ryhmätyötä kautta. Artikkelin on selkeä ja innostava kuvaus tästä eh- kä tällä hetkellä kirjallisten aineistojen jälkeen käytetyimmästä etäopetuksen välineestä.

Puhelinopetus, kuten seuraavien artikkelien esittelemä väline tietokone, ovat aihealueita, joi- den syvempään tutustumiseen ei riitä tiedolli- nen tutustuminen, vaan tarvitaan myös käytän- nön kokemuksia niiden käyttötilanteista. *Veli-*

Pekka Lifländerin Tietokoneavusteinen oppiminen ja *Jyri Mannisen* Tietokonevälitteinen viestintä etäopetuksessa ovat kuitenkin Heinin artikkelin ohella hyvää tausta-aineistoa tutustumisen pohjaksi - tiedollisen pohjan luomiseksi. Erityisesti Jyri Mannisen artikkelissaan käyttämä lukuisat esimerkit olivat tässä mielessä erityisen tervetulleita.

Vuorovaikutteista opiskelua toisentyyppisessä muodossa esittelee *York von Willebrand* näkökulmassaan Vuoroviestinnästä: median monet muodot. Artikkelissa esitellään käytännön aikuiskoulutuksessa vielä tuntemattomampia medioita kuten interaktiivista videota, multimediaa, hypermediaa sekä erilaisia tallennus- ja jakelumedioita. Kiitoksen artikkelin kirjoittajalle voi esittää artikkelin loppuun laaditusta sanastosta, jonka avulla aiheeseen perehtymätönkin voi tutustua lähitulevaisuuden opetus/opiskeluvälineisiin.

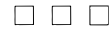
Kirjan pääteemoista kolmas käsittelee monimuoto-opetuksen suunnittelua ja taloutta sekä organisointia. *Riitta Larna* tarjoaa artikkelissaan Monimuotoisten koulutusohjelmien suunnittelu muistilistan suunnittelutehtävässä eteen tulevista asioista.

Vaikka Larna toteaaakin, että mitään varsinaista yhtä mallia monimuotoisen koulutusohjelman suunnitteluun ei olekaan, on tämä aihealue, josta kaipaasi laajempaa kuvausta. Larna ei puutu esimerkiksi lainkaan välineiden integrointia koskevaan kysymykseen. Sen sijaan hän käsittelee, tosin hieman hajanaisesti, käytännön kokemuksia, mikä sinänsä on arvokasta. Yllättäen hän väittää, että koulutusohjelmien suunnittelussa pitää ensimmäiseksi harkita, käytetäänkö etä- vai lähiopetusta, medioita vai suoraa vuorovaikutusta. Herää kysymys: ovatko tavoitteet ja koulutuksen sisällöt monimuoto-opetuksen suunnittelussa mediapohdinnan suhteen todellakin toissijaisia?

Seppo Alaluusuan artikkeli Monimuoto-opetuksen talous ja organisointi palauttaa mieleen kirjan alussa olevan *Ari-Matti Auvisen* artikke-

lin yritysten ja yhteisöjen koulutus-esimerkeistä. Myös Alaluusuan artikkeli antaa ymmärtää, että etäopetus on tehokasta ja taloudellista vain suurissa mittakaavoissa. Sekä monimuoto-opetuksen suunnittelusta että taloudesta jää lukija kaipaamaan lisää esimerkkejä.

Monimuoto-opetus on pitkälti yhteistyön tuosta niin kansallisesti kuin kansainvälisestikin. Sinikka Larsenin kuvaus Valtakunnallinen etäopetusyhteistyö on oiva esimerkki siitä, mihin yksittäisten kokeilujen ja kehittämishankkeiden viidakosta on vihdoin päästy. Ari-Matti Auvinen laajentaa valtakunnallista näkökulmaa Eurooppaan ja *Michael G. Moore* kansainväliseen etäopetukseen ja etäopetusjärjestelmiin. Vastaaviin raportinomaisiin hankelistauksiin törmää erilaisten toimikuntien, komiteoiden ja työryhmien muistioissa ja selonteissa. Parhaiten lukijaa palvelisi kuitenkin sivun 175 tapaiset esimerkit ja neuvot miten käynnistää ja ylläpitää sekä suomalaisia että kansainvälisiä yhteistyöhankkeita. Ongelmana saattaa olla kuten Moore toteaa sivulla 176, että myös kansainvälisessä mittakaavassa - puhumattakaan kotimaisista hankkeista - yhteistyö ja etäopetuksen laajeneminen ovat vasta alussa.

Kirjan artikkelit sisältävät sekä hyvin erilaisia että myös paljon yhteisiä näkemyksiä monimuoto-opetuksesta. Kukin lukija siis muodostakoon vielä yhden uuden näkemyksen. Kirja on oiva esimerkki oppimateriaalista, joka pakottaa lukijan "itse integroimaan itsensä todellisuuden autonomisen kriittisen tiedostamisen kautta distanssidialogissa eri näkökulman omaavien asiantuntijoiden kanssa". Vaan kuka tutoroisi lukijaa?

Kirja sopii monimuoto-opetuksen yleisesitykseksi ja käsikirjaksi niille, jotka hakevat tietoa monimuoto-opetukseen liittyvistä asioista niihin tutustuakseen. Oppikirjana käytettäessä artikkelien eritasoisuus on otettava huomioon koulutusta suunniteltaessa. Kirjan "toimittaminen" tai jäsentäminen opiskelukäyttöön jää kirjaan koulutuksessa käyttävän kouluttajan tehtäväksi.